

הרב שי פירון

חינוך לחיי משפחה - על יתרונותיו המיידיים של

הלימוד

ה. גישה רביעית - המפגש בין איש לאישה כבסיס להשלמת הבריאה של היחיד	פתיחה א. סיפור הבריאה - סיפור המסגרת לבנין המשפחה
ו. גישה חמישית: נישואין כבסיס להתפתחות רוחנית ואמונית	ב. גישה ראשונה: פריה ורביה
ז. הגישה המשלבת: הנצח כמוקד הקשר בין בני זוג	ג. גישה שניה: נישואין - מיסוד מסגרת היחסים שבין איש לאישה
ח. מה נוכח ללמוד מהעמדות השונות?	ד. גישה שלישית - נישואין כבסיס למניעת הרהורי עבירה

פתיחה

תפקידים רבים מטילה החברה על מערכת החינוך. לעיתים, עומס המשימות המוטל על מערכת החינוך מונע מאתנו להעמיק ולהפנים במסרים חשובים.

היותה של ההכנה לחיי משפחה חלק מתכנית הלימודים, מהווה ביטוי לתפיסת עולמה של מערכת החינוך את עצמה: לא רק השכלה ומידע, לא רק מידות טובות ומחויבות לחברה אלא הדרכה והנחיה בבניית בית. בכך, אנו מדגישים בפני ילדינו את היותה של הקמת משפחה ערך מרכזי בסדר היום היהודי.

אומנם, יש הרואים בלימוד זה צורך הכרחי, דיעבדי. בית הספר הוא המסגרת האחרונה בה אנו פוגשים בכל התלמידים והתלמידות. אין לדעת לאן תפנה כל אחת מבוגרותינו בסוף שנות הלימוד ולכן עלינו לנצל את השעה ולתת לבנות כלים לבניית משפחה.

האם השעה כשרה? שמא השעה מוקדמת או מאוחרת? כיצד ניתן להתמודד עם שאלות אלה באופן תיאורטי? מה מקומה של המודרנה על מכלול יתרונותיה ותחלואיה? כיצד שומרים על האיזון בין צניעות לבין הרצון להעמיק בלימוד הנושאים? האם התלמידים בוגרים דיים? שאלות אלה, ועוד רבות מערערות את חיוניות הלימוד ומטרתו. לכל הפחות, יש בשאלות אלה כדי להשפיע על אופי הלימוד ומטרותיו. החשש הגדול הוא ששאלות רבות מסרסות את הלימוד החי והתוסס ומשרות אוריה של גילוי טפח וכיסוי טפחיים. כל אלה, עלולים לגרום לאיבוד ערכו של לימוד חשוב זה¹.

במאמר זה, ברצוני להציג גישות שונות הנוגעות למטרת הקמת הבית בישראל. הצבתם של יעדים שונים מהווה בסיס לדיון ולעיון בהשלכות

¹ כל אלה בולטים פי כמה כשעוסקים בחינוך לחיי משפחה אצל בנים.

הנוגעות לחייהם של כל תלמיד ותלמידה במערכת החינוך. אנו רוצים להציג כיצד עיון בגישות השונות מהווה בסיס להבנת מהות החיים של הלומד. לא רק הכנה לנישואין יש כאן כי אם הדרכה מעשית, יישומית, מעשית לבנינם של חיים שלמים.

העולם המערבי נוהג לערער אחר מוסכמות רבות על פיהן התנהל העולם אלפי שנים. כך, מתחוללת תנועה משמעותית המפרידה בין חווית הלידה והמשפחה לבין הזוגיות. תנועה זו, מחייבת אותנו להעמיק את משמעותה וחשיבותה של המשפחה.

עניינו של מאמר זה להציג ארבעה דגמים להבנת הקשר שבין איש לאישה תוך בחינת ההיבטים החינוכיים הנובעים מהם.

בנוהג שבעולם, ההכנה לחיי משפחה נוגעת להיבטים נפשיים הנוגעים למפגש בין איש לאישה או להיבטים הלכתיים הנוגעים לאורח החיים הפורמאלי במשפחה. אנו, מבקשים לעסוק בשאלת המהות. טעמה של הזוגיות ומשמעותה לחיי היחיד והאומה.

לעניין, תפיסות רוחניות והלכתיות שונות משפיעות על אופן החינוך לקראת נישואין כמו גם על מקומם של הלכות רבות הנוגעות למפגש שבין איש לאישה. אין ספק שלתפיסת הזוגיות השלכות על הבנת מטרתן של הלכות צניעות וכדו'.

א. סיפור הבריאה - סיפור המסגרת לבנין המשפחה

בריאת העולם מעמידה את מערכת היחסים שבין האיש לאישה בשני מימדים שונים. מחד - הקשר שבין האדם הראשון לחווה אינו קשר בחירי. הוא קשר טבעי, פשוט וברור. כך מתפרשים הדברים לאור האמור בפרק א' שבספר בראשית. לכאורה, הבסיס לקשר שבין אדם לחווה בפרק א' הוא בסיס פונקציונאלי. מאידך, פרק ב' מעמיק את היחס הנפשי שבין אדם לחווה. ממנו, בנין אב לכלל מערכות היחסים שבין גברים לנשים בהמשך:

”עַל בֵּן יֵעָזֵב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.”

(בראשית ב', כ"ד)

משמעותו של השוני בין שני הפרקים מניח שני סיפורים בבסיס הקשר שבין גברים לנשים.

מקורו של הדיון, בפרקי הבריאה. שם, מתארת התורה את ראשית היחסים שבין האיש והאישה. חזרה לפרקי בראשית, מהווה בסיס ראוי ללימוד מטרתה של הזוגיות, להבנת מהותה של המשפחה.

ראש דבר, נבחן את שלוש המקורות בהם מופיע תיאור הבריאה. השוואה זו מלמדת על המגמות השונות המצטיירות מתוך המקראות.

בראשית ה'	בראשית ב'	בראשית א'
<p>זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדִמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: זָכַר וַיִּקְבְּהָ בְרָאִים וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר ד' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיִּצַּר ד' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיִּפֹּל ד' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֶּר בָּשָׂר תַּחֲתָנָה: וַיִּבֶן ד' אֱלֹהִים אֶת הַצִּלְעַת אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְאֶהָ אֶל הָאָדָם: וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מֵעֲצָמֵי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ זֹאת: עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוֹמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׂשׁוּ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיְרִדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ: וַיְבָרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בְּרָא אֹתוֹ זָכַר וַיִּקְבְּהָ בְרָא אֹתָם: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבִשְׁתֶּהּ וַיְרִדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיֵּי הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ... וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי:</p>

עיון בשלוש המקורות מצביע על הבדלים רבים שהובילו לפרשנות חז"ל והמפרשים. סתם הכתוב ולא ביאר על מה ולמה לא התבוששו אדם וחווה לילך עירומים. הבה נציין את ההבדלים הבולטים בין המקורות השונים. מפרק א' משתמע שעניין הקשר שבין איש לאישה הוא הדאגה לדורות הבאים. מצוות פריה ורביה היא זו העומדת בבסיס הקשר.

בפרק ב' יש ביטויים המצביעים על היחס הנפשי שבין איש ואישה ועל הדבקות שלהם זה בזה.

אולם, משני המקורות הללו ברור שקודם נברא האיש ואח"כ נבראה האישה. בפרק א', כאמור, הבסיס הוא פריה ורביה ובפרק ב' בדידותו של האדם מובילה לבריאת האישה.

לעומת זאת, מפרק ה' ניתן ללמוד על בריאה אחת, אחודה. השם "אדם" הוא שם משותף לבריאת שניהם. מה משמעותו של החטא להגדרת מערכת היחסים בין האיש לאישה? לדעת הראב"ע², בטרם החטא היתה האישה "עזר כנגדו" במובן הפשטני של המילה. הדבקות התפתחה בשלב השני, בעקבות החטא. אולם, הרמב"ן מצביע על כיוון אחר:

"אמרו המפרשים כי פריו מוליד תאוות המשגל, ולכן כיסו מערומיהם אחרי אוכלם ממנו... והיפה בעיני כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת... ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה, ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ יבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע... והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו ולכן היו האיברים כולם בעיניהם כפנים והידיים ולא יתבוששו בהם".

(רמב"ן, בראשית ב', ט')

היינו שעד לחטא היה המפגש בין איש לאישה נטול תאוה ונעשה כ'תפקיד' שגרת. לאחר החטא התעוררה התאוה למשגל. מה הן ההשלכות הנובעות מפרשנויות אלה בנוגע למהות היחסים שבין איש לאישה?

ניתן להציג שלשה דגמים שונים המביאים לידי ביטוי את מהות הקשר הזוגי כפי שהוא בא לידי ביטוי במצוות הנישואין. אולם, חזרה אל סיפור בריאת האישה, מעמיד את מערכת היחסים שבין איש לאישה על ציר נוסף.

מחד, עובדת בריאתה של האישה מן האיש מעידה על עליונותו של האיש³. עמדה זו מתגבשת הן על רקע היותו של האיש קודם לאישה בעבודת הצריכה לו... ואולם בשאר הבעלי חיים אין עניין כן. ולזה נבראו יחד ממקום אחד⁴. מפרשים אחרים ראו בסימנים אלה עדות לעליונותה של האישה. שלא

² אבן עזרא בראשית פ"ג, פס' ו'.

³ "ואמנם היה בריאת האישה מן האיש, לפי שהוא הסיבה במציאותה, רוצה לומר שהיא נבראת לעבודתו... הושמה בריאתה ממנו, כדי שתהיה יותר נשמעת אליו לעבדו העבודה הצריכה לו... ואולם בשאר הבעלי חיים אין עניין כן. ולזה נבראו יחד ממקום אחד" (רלב"ג).

⁴ "קשה, למה האישה נבראה מהצלע ולא מאבר אחר? שתהא האישה כפופה בצלעות ומשועבדת לבעל" (בעלי התוספות על התורה).

כאיש, בריאתה מחומר זך, מן האיש ולא מהאדמה⁵. לכל ההבחנות הללו השלכות על בניית מעמד הנישואין בעולמנו.

ב. גישה ראשונה: פריה ורביה

הגישה הראשונה מביאה לידי ביטוי הלכתי את האמור בפרק א' שבספר בראשית. וכך כותב הרא"ש בפסקיו למסכת כתובות:

"אקב"ו על העריות. יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אקב"ו לקדש את האישה או על קידושי אשה? ועוד היכן מצינו ברכה כגון זאת שמברכין על מה שאסר לנו הב"ה והלא אין אדם מברך שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט?! ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן?! ועוד מה לו להזכיר חופה כיון שמברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין בלא חופה? ונראה לי שברכה זו אינה ברכה על עשית המצוה **כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פילגש וקיים מצות פריה ורביה אינו מחויב לקדש אשה** וכן הנושא אישה זקינה או אילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא אישה מברכין ברכת חתנים **ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה הילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון שאיפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין...** והברכה הזאת נתקנה לתת שבח להקב"ה שקדשנו במצותיו להבדילנו מן העמים וצונו לקדש אישה המותרת לנו ולא אחת מן העריות והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה נתקנה להתירה לו לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה, ולהכי הקדימו חופה לקידושין לומר והתיר לנו את הנשואות על ידי ברכת חופה שאחר ברכת קידושין".

(רא"ש כתובות ז', ע"ב)

עמדת הרא"ש מניחה שאין מצוות הנישואין אלא כלי, מכשיר שנועד להגשים את היעוד: "כי פריה ורביה היינו קיום המצוה", היינו שכל עיקרה של מצוה זו הוא להוליד ילדים. הנישואין הן בחזקת "מכשירי מצווה", "הכשר מצווה". המצווה עצמה היא ללדת ילדים. ברוח זו ניתן להבין את פסק ההלכה של ר' יוסף קארו בשו"ע:

⁵ "לא כבריאת האיש בריאת האישה. חומר גופו של האיש לוקח מן האדמה. וד' לקח צד אחד של האיש ובנה אותו לאישה. כביכול, האיש נחלק לשנים, וחלק אחד נבנה לאישה... הוא שוכלל והותקן להיות אישה. מה שהיה תחילה רק יצור אחד, היה מעתה לשנים. כך חתם הכתוב על השוויון הגמור לאישה. חכמינו מייחסים לכך גם את שאר סגולות האישה: את קולה, אופיה ומזגה, וכן את בגרותה הרוחנית המוקדמת. כל אלו קשורים לדרך יצירת האישה. היא נוצרה מגופו של אדם - שכבר חש, הרגיש וחי; בניגוד לאיש, שגופו לוקח מן האדמה" (רש"ר הירש, בראשית כ"ב).

"חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל".

(אבן העזר א', א')

מסתבר, שהלכה זו נובעת מדברי חכמים בתלמוד הבבלי:

"רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו - ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו - יהיו לו בנים בזקנותו, שנא' (קהלת י"א, ו'): 'בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים'".

(יבמות ס"ב, ע"ב)

עמדה הלכתית זו מניחה שעיקר הקשר שבין איש לאישה נועד להבטיח את המשך קיומו של העולם. גם אם יש קשר נפשי, רגשי או רוחני בין איש לאישה, אין הם תנאי לנישואין אלא כלי לשכלול המטרה המרכזית: הולדת ילדים. הברייתא, בבבלי הני"ל מבארת בשם רב מתנה: "הלכה כרבי יהושע". עמדה זו מובילה למעשה ברב ששת שעל אף שהיו לו בנים ונכדים, היות ולא היה נשוי, האיצו בו חכמים לשאת אישה ולהוליד ילדים נוספים.

כך גם ניתן לבאר את דברי המשנה ביבמות:

"נשא אישה ושהה עימה עשר שנים ולא ילדה, אינו רשאי ליבטל".

(פרק ו', משנה ח')

חיבור או ניתוק הקשר שבין איש לאישה תלוי בראש ובראשונה ביכולת ההולדה. אם זו לא באה לידי ביטוי הרי שיש לשאת אישה אחרת כדי למלא אחר תכלית הנישואין: העמדת וולדות. גם עיתוי עריכת הנישואין והברכות בהן ברכו את החתן והכלה קשורים באופן ישיר לתכליתם. הירושלמי בכתובות⁶ מאריך לבאר את האמור במשנה: "בתולה נשאת ליום הרביעי", על פי דבריו של בר קפרא: "מפני שכתובים הם ברכה". הכוונה היא לברכת פריה ורביה. גם הנהוג לשחוט תרנגול ותרנגולת בעת החתונה מכיל בתוכו את הברכה לחתן ולכלה: שיזכו לפרות ולרבות כתרגומים⁷. ניתן להביא דוגמאות רבות התומכות בהעמדת הפריה והרביה כמוקד הנישואין⁸.

⁶ פ"א, ה"א.

⁷ בבלי, גיטין נ"ז, ע"א.

⁸ עיין בעדותו של יוספוס פלביוס בספרו מלחמת היהודים, ב' 160-161 וכן לתוספת עיון בדברי הירושלמי, יבמות פ"ב, ה"ו.

ג. גישה שניה: נישואין - מיסוד מסגרת היחסים שבין איש לאישה

מעמדנו של הרמב"ם ניתן להבין שקידושין של תורה לא חידשו אלא מסגרת המכניסה את היחסים הטבעיים שבין איש לאישה לתוך מערכת מסודרת של כללים:

"קודם מתן תורה היה אדם פוגע אישה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא אותה, מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו, ותהיה לו לאישה. כיון שנתנה תורה, נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואח"כ תהיה לו לאשה, שנאמר: 'כי יקח איש אשה ובא אליה'. וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם. ובאחד משלשה דברים אלו האישה נקנית בכסף או בשטר או בביאה. בביאה ובשטר מהתורה, ובכסף מדברי סופרים. וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואישה שנקנית באחד מג' דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת".

(הלכות אישות פ"א ה"א-ה"ב)

מערכת היחסים שבין איש לאישה מקבלים מימד חוקתי, ממוסד לאור מעשה הנישואין ובכך הופך המפגש שבין איש לאישה לנורמה מוסדרת שאינה תוצאה של חוויה רגעית הנוצרת כתוצאה ממפגש בין איש לאישה.

ד. גישה שלישית - נישואין כבסיס למניעת הרהורי עבירה

עמדה ממסדת זו ניתנת לפרשנות נוספת. עוד פסק הרמב"ם בהלכות אישות:

"אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם, וכן מצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אישה שלא יבא לידי הרהור, ולא תשב אישה בלא איש שלא תחשד".

(שם פט"ו, ה"ז)

בבסיס הלכה זו, מתמודד הרמב"ם עם הרהור העבירה הפוקד את האיש המתאוה למימוש הקשר שבין איש לאישה. הנישואין, מביאים לידי ביטוי התמודדות מעמיקה עם תופעה זו. לא הדחקה, ביטול וכיסוי אלא מיסודם של מערכת יחסים בין איש לאישה המאפשרים להתמודד עם היצרים במימד ערכי ובגבולות וסדר של משפחה.

עמדה זו, אף שאין היא מעמידה את הפריה והרביה במרכז, הרי שעדיין אין בה מימוש לערך העצמי שבקשר בין איש לאישה. יתר על כן, אם הגישה הראשונה מיקדה את הקשר בעתיד הרי שזו שואבת את

כוחה בהתמודדות עם צורכי ההווה. החברה המודרנית, נאלצת להתמודד מחדש עם עמדות אלה על רקע התפיסה הפונקציונאלית של המציאות בה ליצרים, לסיפוק הצרכים המידי יש משקל רב. מקורות רבים מצביעים על הנישואין כגורם המציל מן החטא. בעיקר אמורים הדברים כלפי הקדמת גיל הנישואין. כך מצינו בדברי רב הונא: "רב הונא לטעמיה דאמר: בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בעבירה! בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא: כל ימיו בהרהור עבירה".

(קידושין כ"ט, ע"ב)

וכן דברי התלמוד⁹ שכל השרוי בלא אישה שרוי "בלא חומה", היינו ללא מה שמגן עליו מהשפעות אסורות¹⁰. סיכומם של הדברים בא לידי ביטוי בדברי התלמוד במסכת פסחים¹¹:

"רווק הדר בעיר ואינו חוטא, אין לך צדיק גדול מזה".

(פסחים ק"ג, ע"א)

עמדה זו מציבה את הנישואין כמסגרת המאפשרת לתעל את היצרים למקומות מותרים תוך התרחקות מהתפיסה כאילו הרהורים אלה הינם גזירת שמיים. מסתבר שהיחס בין שתי התפיסות האחרונות בא לידי ביטוי במחלוקת שבין רש"י לתוספות במסכת קידושין:

"ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה, ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה. ואם א"א לו בלא אשה, ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה, נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה! ולא פליגי, הא לן והא להו".

(כ"ט, ע"ב)

מה עומד בבסיס המחלוקת שבין הדעות השונות? רש"י ותוספות רואים בהרהור בסיס המעכב את האדם מלהתרכז בלימודו. כך, לא יוכל למלא מצוות תלמוד תורה במלואה. הגדרת מהות הרהור משליכה על הפירושים השונים. לדעת רש"י¹² הרהור עליו מדובר בתלמוד הוא עצם הקמת הבית, המסגרת. רצונו של האדם לדעת שזכה למסד את חייו ולכן, "נושא אישה דהוי בלא הרהור". לכן, נושא אישה ואח"כ עוזב את ביתו ונוסע ללמוד תורה בארץ ישראל.

⁹ יבמות ס"ב, ע"ב.

¹⁰ עמדה זו תואמת הן את היחס לבנים והן את היחס לבנות. כך משתמע מהאמור: "אל תחלל את בתך להזנותה... רבי עקיבא אומר זה המשהה בתו בוגרת" (סנהדרין ע"ו, ע"א).

¹¹ ועי' תנחומא וישב ה'; ויקרא רבה כ"ג ט'-י"ג.

¹² רש"י שם, ד"ה הא לן.

לעומת זאת, בעלי התוספות¹³ ראו בהרהור עניין אחר לחלוטין: הצורך של איש באישה, איננו צורך עקרוני, מסגרתי אלא צורך מעשי. רק כך יוכל להימנע מהרהור ולראות ברכה בלימודו.

ה. גישה רביעית - המפגש בין איש לאישה כבסיס להשלמת הבריאה של היחיד

שלוש הגישות שראינו עד כה, לא הצביעו על היחס המהותי, הרוחני שבין איש לאישה. מקורות אחרים מצביעים על טעם אחר בחשיבותו של הקשר בין איש לאישה:

"אמר רבי תנחום א"ר חנילאי: כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה. בלא שמחה - דכתיב (דברים י"ד, כ"ו): 'ושמחת אתה וביתך', בלא ברכה - דכתיב (יחזקאל מ"ד, ל'): 'להניח ברכה אל ביתך', בלא טובה - דכתיב (בראשית ב', י"ח): 'לא טוב היות האדם לבדו'. במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה; בלא תורה - דכתיב (איוב ו', י"ג): 'האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני', בלא חומה - דכתיב (ירמיהו ל"א, כ"א): 'נקבה תסובב גברי'. רבא בר עולא אמר: בלא שלום, דכתיב (איוב ה', כ"ד): 'וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא'".

(יבמות ס"ב, ע"ב)

מחד, מקורות אלה מצביעים על ביטויים אחרים כגון שמחה, טובה וכו'. אולם, עדיין ניתן לפרשם בשני אופנים לפחות. ניתן לפרשם כמקורות התומכים בזוגיות כדי להבטיח את אושרו של היחיד, כך שהגורם שמחולל את הקשר הוא הצורך הפרטי של ה"אני". אולם, באותה מידה, ניתן לראות במקורות הללו תשתית ראויה להבנת הקשר השלם שבין איש לאישה. שמחה וטוב הן ביטוי לשלמות. אין שלמות ליחיד. לכן, בהמשך הסוגיה, מתואר קשר הנישואין כקשר הכרחי המזכה אותנו בתואר "אדם". תהליך לידתו של האדם בא לידי סיום עם נישואיו. מכאן אמר רבי אלעזר: "כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר (בראשית ה', ב'): 'זכר ונקבה בראם'".¹⁴

¹³ תוס' שם, ד"ה הא לך.

¹⁴ שם ס"ג, ע"א. השלמת שני הכיוונים הללו באה לידי ביטוי בנוסח המדרשי: "לא טוב, תני רבי יעקב כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר, בלא שמחה, בלא ברכה, בלא כפרה, בלא טובה, לא טוב היות האדם לבדו, בלא עזר, אעשה לו עזר כנגדו, בלא שמחה שנאמר (דברים י"ד, כ"ו): 'ושמחת אתה וביתך', בלא כפרה, (ויקרא ט"ז, ו'): 'וכפר בעדו ובעד ביתו', בלא ברכה (יחזקאל מ"ד, ל'): 'להניח ברכה אל ביתך', רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר: אף בלא שלום שנאמר (שמואל א' כ"ה, ו'): 'ואתה שלום וביתך שלום'. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: אף בלא חיים, שנאמר (קהלת ט', ט'): 'ראה חיים עם האשה אשר אהבת', רבי חייה בר גמדה אמר: אף אינו אדם שלם שנאמר ויברך אותם ויקרא את שמם אדם, שניהם כאחד קרויים אדם,

עמדה זו, מעמידה את הקשר בין איש לאישה כקשר קיומי הקשור לשלמות ההופעה שלהם כבני אדם. התלות היא בעצם המפגש, בעצם הקשר. השאיפה לזוגיות ולהקמת משפחה באה מהשאיפה לשלמות. בית הוא מקום בו שניהם מרגישים שלמות אישית כתוצאה מעצם המפגש.

עמדה זו, מעמידה את מוטיב הפריה ורביה במקום שונה מהעמדה הראשונה. היא גם לא רואה בנישואין מסגרת המסדירה את רגשות האוהבים ואין בה כדי להציל את חוטא מהרהוריו. זוגיות היא ביטוי להשלמת היחיד והפיכתו לאדם. העמדת הזוגיות כגורם המבטא שלמות ומשלים את תהליך הבריאה, הביאה לפרשנותו החדשנית של רבי יצחק עראמה. התורה מפגישה אותנו עם מצוקתה של רחל:

”וַתֵּרָא רָחֵל כִּי לֹא יֵלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶה רָחֵל בְּאָחֳתָהּ וַתֹּאמֶר אֵל יַעֲקֹב הִבֵּה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי וַיַּחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְרִי בֶטֶן”.

(בראשית ל', א-ב')

את הדו שיח בין יעקב לרחל פירש בעל עקידת יצחק:

”והנה בשני השמות ”אישה”, ”חוה”, נתבאר שיש לאישה שתי תכליות: האחד - מה שיורה עליו שם ”אישה כי מאיש לוקחה” וכמוהו תוכל להבין ולהשכיל בדברי שכל וחסידות, כפי שעשו האמהות וכמה צדקניות ונביאות כאשר יורה פשט פרשת אשת חיל. והשני עניין ההולדה והיותה כלי אליה ומוטבעת אל הלידה וגידול הבנים, כאשר יורה שם ”חוה - אם כל חי”.

והנה תהיה האישה כאשר לא תלד מנועה מהתכלית **הקטן** ותישאר להרע או להטיב כמו האיש אשר לא יוליד, ונאמר **עליהם** (ישעיה נ"ו, ה'): 'ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות'... על כן חרה אף יעקב ברחל, כאשר אמרה: 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, לגעור בה ולהשכילה בזה העניין הנכבד והוא שהיא אינה מתה לפי **התכלית המשותף** באשר מנע ממנה פרי בטן, כמו שיהיה בו העניין גם כן אם לא יוליד”.

(עקידת יצחק שער תשיעי)

עמדה זו, רואה בעצם המפגש בין איש לאישה, ערך רב משמעות. אולם, פרשנותו מעלה את הקשר במדרגה נוספת. עצם המפגש מאפשר להופיע יחד את ”התכלית המשותף”: להשכיל ולהבין יחד בדברי חסידות, להרע או להיטיב, יחד. כאן, קבלו פסוקי הבריאה פרשנות חדשה:

וי”א אף ממעט את הדמות שנא’ (בראשית ט’, ו’): ‘כי בצלם אלהים עשה את האדם’, מה כתיב אחריו: ‘ואתם פרו ורבו’ (בראשית רבה י”ז).

"עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר
אֶחָד".

(בראשית ב', כ"ד)

היינו: והיו לבשר אחד - והיו לאדם! עד כה, היינו חצויים, לא שלמים. עתה: והיו לבשר אחד. הבנה זו, מובילה אותנו לשלב נוסף בהבנת תפקיד המשפחה. הרי מן הבחינה הפיזיולוגית, נולדנו שלמים. מהי היא, אם כן, תרומתה של הזוגיות להשלמת הליך הבריאה של היחיד?
עיון בדברי הר"י עראמה ובדברי המפרשים האחרים מצביע על כך שהתרומה המרכזית במפגש שבין איש לאישה קשור בעיצוב הזהות הרוחנית, בשכלול האישיות תוך הבאת מכלול חלקיה לידי ביטוי. גם עמדה זו עלולה להתפרש כעמדה המציבה את צרכי היחיד במרכז. ניתן להצביע על הרצון להימנע מבדידות כמו גם על הצורך לחלק עם אחר את חוויות החיים ולהסתייע בעצה טובה. כיצד רואים בזוגיות ביטוי למפגש רוחני משמעותי? בברכות האירוסין אנו מברכים: "והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין". ידוע לכל שקידושין קודמים לחופה, לנישואין. לפיכך, מדוע הקדימו את החופה לקידושין? בעלי הנסתר בארו שהתהליך לא מסתיים לאחר ש"התיר לנו את הנשואות לנו". להיפך, הקידושין, ההכרזה העמוקה של "הרי את מקודשת לי", הזמנת הקדושה לתוך החיים המשותפים, היא פעולה נצחית, נמשכת. היא זו היוצקת תוכן של קדושה, תוכן רוחני, לחיי הנישואין¹⁵.

ו. גישה חמישית: נישואין כבסיס להתפתחות רוחנית ואמונית

כתב מרן הרב קוק זצ"ל באורותיו:

"האמון המשפחתי הוא תולדה והמשכה קווית מאותה האמונה הגדולה השרויה בעומק האהבה, הפועלת ברוח חיים בשכל עליון ומפואר, בסדר והתאמה בכללות המון היצורים והעולמים כולם. המעילה המשפחתית היא מעילה מהרסת את האשיות המעמידות את היצירה וכוחותיה בעולם הכללי, לשכלל את העולם המעשי והרוחני".

(אורות, ישראל ותחייתו, כ"ו)

מה היא הזיקה בין האמון המשפחתי לבין "האמונה הגדולה השרויה בעומק האהבה"?
שני האל"פים של החיים, אהבה ואמונה, מהווים יסודות התלויים זה בזה. אהבה גדולה שואבת את כוחה מאמונה בדיוק באותה מידה

¹⁵ בענין זה, עיין באריכות בספר "חתן עם הכלה" להרב י. גינצבורג, עמוד קצ"ב ואילך.

שהעמקתה של האמונה תלויה במידת האהבה. הקשר שבין איש לאישה המושתת על אמונה ואהבה הוא ביטוי לקשר שבין הקב"ה לעולם. עצם החתונה, עצם האמון שאני נותן בזולת, שמאפשר לי לקשור את גורלי בגורלו מהווה ביטוי אמוני שד' ישרה שכינתו בבית הזה, ויאפשר לנו לגלות את הכוחות הגנוזים בנו. מכאן, שפעולת ההולדה היא סוג של בריאה. האמון והאהבה של ד' בנו גרם להיווצרותנו. האמון והאהבה של בני הזוג, גורם להמשך קיומו של העולם. לכן, שם ד' מופיע בתוך איש ואישה שזכו. איש ואישה שזכו לבנות בית של אמון ואהבה, גילו לנו איך ד' מתגלה במציאות. שגרת החיים, חיים ללא אמונה, לא מאפשרים להישען על הזולת, לבטוח בו, להאמין בו. **לאהוב אותו, לא את עצמי**, באמת.

אט-אט הולך האדם בדרכי האל ויוצר-בורא נשמות חדשות שלהם הוא מעניק את אמונתו ואהבתו. המפגש בין שניים, מוליד את הכח לאהוב את הנברא, את הנולד. שניים שחיים יחד, מולידים בראש ובראשונה את כח החסד, את הרצון להיטיב.

כך התבארו הדברים בלשונו של הרי"ד סולובייצ'יק:

"האדם עורג לא רק לאהבה שיאהבוהו אחרים אלא גם לאהבה שיוכל הוא להרעיף עליהם. **"לאהוב" היא כנראה חויה נעלה יותר מאשר להיות נאהב.** הדחף לאהוב מופנה לא רק כלפי אנשים החיים עמנו, אלא גם כלפי מי שטרם באו לעולם. ...שתי דמויות בודדות, המונעות על הדחף לאהוב, מתחייבות לחיים של בריאה כדי לאהוב מישהו אשר יופיע במהלך הזמן כחבר חדש בקהילה הקטנה שהן יסדו יחדיו. מישהו זה, המסתתר בינתיים בנזקק האנונימיות שבחוסר הקיום, מעניק תכלית ומשמעות לקהילה ומסייע לאב ולאם למצוא את עצמם ולהגדיר את מעמדם המדויק בבריאה. נחזור ונאמר: **הצורך באהבה בא על סיפוקו במעשה של בריאה.** ה"אני" מזמין את ה"אתה" אל הקיומיות כדי להמטיר עליו אהבה וחיבה. האהבה משמעה התבוננות נלהבת ב"אתה" השייך אל ה"אני" והנובע ממנו.

(אדם וביתו עמ' 51-52)

בהקשר זה נוכל לומר כי **אהבה שבין המינים היא ביטוי של רצון אדיר ליצור כדי לאהוב**, כדי לתת מעצמך לא רק לאלה הקיימים סביבך אלא גם לאלה שטרם באו לעולם ואשר בזמן כלשהו בעתיד יתבעו מבוראם אהבה, דאגה ומסירות. שני בני אדם בודדים נפגשים ונשבעים אמונים זה לזה: הם יוצרים קהילה. הם מונעים על ידי יצר טבעי, אשר הוטבע בהם בידי בורא עולם כדי לממש את הכלל האתי - מטפיזי של "עולם חסד יבנה" - יצירה שמטרתה גמילות חסד עם מעשי ידיו של היוצר. בנישואין נתבעים בני הזוג לשלוח את מבטם לא רק אל מחוצה

להם, היינו אל בן זוגם, אלה גם אל צדה האחר של הבריאה, אל היחד ששמו עדיין לא נרשם בספרי החיים. לא פעם התלבטתי מנין שאבו בני עמנו בשנות השואה הנוראיות את הכח ללדת ילדים? אמי שתחי', נולדה בימים הנוראים ההם. מנין שאבו סבא וסבתא ז"ל את הכח להוליד? ממעין האמונה והאהבה. אלה, נטעו בהם כוחות להביט אל מעשה הבורא וללמוד שרק הולדה מביאה לידי ביטוי את האמונה בנצח.

ז. הגישה המשלבת: הנצח כמוקד הקשר בין בני זוג

הבנות אלה, שופכות אור חדש על המניע ללידה, לפריה ורבייה. גם חווית הלידה יכולה להיות ביטוי לקשר הרוחני הייחודי שבין איש לאישה:

"הנטיה המינית, הולכת היא וזורמת אל העתיד, אל שכלול החיים, שיביא הזמן, את חיי העולם הבא בעולם הזה. ומתוך שהחיים העתידיים הנם מלאים הוד ונעם מלא, על כן גדולה היא שאיפת החפץ ועז הרצון של נטית עולמים זאת. והקדושה המגמתית רק עליה היא משרה את אורה. והנפש הטהורה מנהגת את נטיה זו למגמתה... ויסוד קדושתן של ישראל הוא קשור בעולם העתידי, ורוח קדושה הולך וחופף על כלל האומה ופרטיה, ועמך כולם צדיקים".

(אורות הקודש ח"ג, עמ' רצ"ט)

עמדה זו, מעלה ביסוס חדש לשאיפה ללדת. לא יצרים או דחפים פנימיים, לא הבטים פסיכולוגיים בלתי נשלטים כי אם אידיאל גדול ונשגב. אמונה בנצח. במעמד הנישואין, שולחים ידיים אל עבר בני הזוג הדורות הקודמים. הם קיימים, הם חיים. הם כאן, עכשיו. אנחנו, מביאים לידי ביטוי בעצם הופעתנו את אמונתם של אבות אבותינו בנצח. את האופטימיות שלהם, את האמונה העמוקה שכל מה שהם זורעים, יחד, יחיה אלפים בשנים. תקווה זו, מפעמת בזוג הצעיר. אהבתם ואמונתם גורמת להם למחויבות כלפי הנצח. שאיפתם לצאצאים באה מתוך רצונם לממש את החלום המשותף שלהם. כאן, המסגרתיות והרהורי העבירה נדחים הצידה. את החיים ממלא אידיאל משותף. כך, יוצאים מתוך האדם רגשות נעלים של יצירה ונתינה.

ח. מה נוכל ללמוד מהעמדות השונות?

כאמור, מאמר זה מבקש להצביע על ההשלכות הנוגעות לחיי המתבגר והמתבגרת בעקבות העיון בשיטות השונות הנוגעות לנישואין ולמשמעותם.

המתבגרות/ עלולים לחוש בריחוק כלפי הנושא. מדוע עלי להתמודד עם שאלה זו בתיכון? למה למהר?! זה לא רלוונטי, לא יישומי. בחינת המקורות מצביע על המסקנות הבאות:

א. העמדה הראשונה - הטבעיות האנושית:

העמדה המציבה את הפרייה ורבייה במרכז הקשר מציגה את האוטנטיות, את השאיפה הבסיסית להמשך הדורות. נטייה זו הוטבעה בטבע האדם. עוד בטרם נעסוק בהסברים הגיוניים ורעיוניים, הקשר הזוגי נובע מצורך טבעי, הדדי בשניים כדי להביא לידי ביטוי את השאיפות הפשוטות שלי. מכאן, נוכל לעמוד על מקומם של התחושות הטבעיות, הפשוטות בחיינו. לא לכל צורך יש הסבר מעמיק. לעיתים לתחושה האינסטינקטיבית יש מקורות עמוקים המביאים לידי ביטוי את רצון הבורא.

ב. העמדה השנייה - מקומה וחשיבותה של המסגרתיות**בחיינו:**

העמדה השנייה מהווה בסיס מרכזי בלימוד ערכה ומקומה של המסגרת בחיינו. בעולם בו לחוויה משקל גדול, יתר על מידתו, מהווים שלבי הנישואין ביטוי לצורך לקבוע מסגרות כבסיס למערכת היחסים שבין אדם לאדם כמו גם בין אדם לעצמו ולאוקויו. לחיזוק המסגרת בחברה פוסט מודרנית יש ערך רב, התפרקותן של מסגרות עלולה לראות במשפחה ערך חשוב המלמד על הצורך לבנות מסגרות בסיסיות הנותנות לאדם תחושה של זהות, של שייכות.

ג. העמדה השלישית - התמודדות עם הרהורי עבירה:

המחשבה כאילו מה ששייך להרהור איננו בר שליטה והוא בחזקת גזירה שאין ביכולתנו להתמודד עימה בא לידי ביטוי בגישה זו. אל לנו להתמכר להרהורים ולחשוב שאין הם בשליטתנו. אנו מסוגלים להתמודד עם היצרים שלנו מכוח המסגרות המיוחדות שנבנו לצורך כך.

ד. העמדה הרביעית - המשפחה כביטוי להשלמת הליך**הבריאה של היחיד:**

עמדה זו מחדדת את מידת הענווה. ההכרה שאינני שלם, שלא הגעת לידי מיצוי כוחותי ואני תלוי בזולת מביאה אותי למבט אחר על העולם,

למבט אחר על זוגתי ולמבט אחר על עצמי. עצם ההבנה שאינני שלם, אמורה להוביל אותי למבט אחר על הזולת. מבט מעמיק יותר, מכריח אותי להבין שהתפתחותי הרוחנית תלויה במפגש שלי עם כל מה שמחוץ לי. לעולם לא יוכל היחיד להגיע לכלל שלמות אם לא יתחבר אל האחר.

ה. העמדה החמישית - נישואין כביטוי לאמונה ולאהבה:

איזה סיבה יכולה להוביל את היחיד להוליד ילדים בעולם שהתועלתנות ניצבת במרכזו? התועלת שבהולדה?! הרגשות, שעלולים להתקוות ולהתכחות עם הזמן? משפחה מלמדת אותנו מה רב הקשר בין אמונה לאהבה. משפחה מלמדת אותנו שאנו הולכים בדרכי ד' בעצם נתינת האמון שלנו בזולת. היכולת להאמין ולתת אמון היא מתנת שמיים. היכולת לאהוב תלויה במידת האמונה והאמון המפעמים בנו. כמה השפעות יש להצבת האמון והאמונה במרכז השיח האישי של המתבגר?!

ו. העמדה השישית - המשפחה כביטוי לנצח בחיינו:

הצבת האידיאל במרכז החיים, הדגשתה של מטרה רוחנית נעלה ארוכת טווח, אינה עמדה מופשטת המנותקת מעולם המעשה, להפך, היא נותנת טעם חדש למעשים הטבעיים, הפשוטים. פעולת ההולדה הטבעית והפשוטה (עמדה ראשונה) קיבלה משמעות חדשה לחלוטין בעקבות ההתבוננות על חווית הלידה דרך משקפיים אחרות: מבט של נצח. כך, נוכל להתמודד עם ההתמכרות למבט של הווה, מבט עכשווי המשתלט על חיינו. כך, נוכל להעמיק ולהאמין במימוש החזון שלנו. עמדה זו, מחנכת אותנו להתבונן על משימות עכשוויות בעיניים של העתיד. לא להשתעבד למציאות ההווית.

ניתוח המקורות השונים מצביע על שינוי משמעותי בחייהם של הצעירים. בכל אחת מהגישות מסתתרת הבנה, מתנה, שאמורה להשליך על מבנה החיים של המתבגר. ההכשרה לנישואין לא נועדה כדי שאלמד מדוע אתחתן בעתיד! עיון בשיטות אלה, יסייע לי להתבונן על החיים שלי עכשיו אחרת. הוא יגרום לי לשאול: עם איזה עמדה אני מזדהה?! למי אני מרגיש קרוב יותר?!

ומכאן, מה מידת השפעתה של המציאות על אורח חיי והשקפת עולמי? האם משקפיים של אמונה, של מבט כולל ומקיף או שמא משקפיים של התרחקות מהעבירה?

שמא עולמי נבחן דרך הצורך במסגרת שתאזן בין חוויות למחויבויות או שמא הטבעיות, הזרימה, היא זו שמאפיינת את חיי.

לקראת סוף שנות הלימוד בתיכון, נקראים בוגרי המערכת לעסוק בהכנה לנישואין. התחנה הראשונה היא בהכנה עצמית. ברכישת כלים חדשים להבטה מעמיקה על המציאות.